

IN MEMORIAM*

EMLÉKEZÉS DR. ROMÁN ANDRÁSRA

1929. szeptember 15-én született Budapesten, itt is élte le egész életét, de látóköre nemcsak a fővároson, hanem az országon is túlterjedt, szinte az egész világot felölelte. A világ számtalan országában járt, ahol élethivatásának, a műemlékvédelemnek a szakembereként informálódott és egyben élvezte mindazt, ami szép. Az egyik első külföldi utat ösztöndíjjal tette 1963-ban Olaszországba, ott ismerkedtünk meg, együtt róttuk egy hónapig az itáliai városok utcakövezetét. Mindketten fiatalok voltunk, mindketten Dercsényi Dezsőnek köszönhattük a kitüntetésnek számító „római vakációt”. Mindketten alig egy évtizede álltunk munkába, mindketten a Budapesti Műszaki Egyetemen folytattuk építészmérnöki tanulmányainkat. Román András 1952-ben szerzett ott oklevelet s néhány évnyi építéskivitelezési gyakorlatot követően 1961-ben került a műemlékvédelemhez – először rövid időre a fővároshoz, majd az ÉM-be –, ezt követően a nevét többször változtató országos műemlékvédelmi szervezethez (OMF, OMvH). Hivatali beosztásként itt átfogó hatáskörű osztályvezető lett. Egészen élete végéig, a szó szoros ér-

* A közelmúltban három jelentős személyiség távozott el a műemlékvédelem és építészettörténet művelőinek közösségéből. Román András és Varga István munkásságáról az MTA Építészettörténeti és Műemléki Bizottsága 2006. január 17-i ülésén Kubinszky Mihály emlékezett meg, míg Szilágyi István életművének összegezését jelentő, Szombathely építészettörténetének fontos fejezetét bemutató kötetéről a Szerkesztő ír, megemlékezve arról, hogy a „Magyar kálváriák” című cikkével az Építés-Építészettudomány első szerzőinek is egyike volt. A könyvet 2005. december 1-jén Szombathelyen Istvánfi Gyula, a Bizottság elnöke mutatta be.

telmében is a műemlékvédelemmel foglalkozott. Hatékony munkájának alapja a hazai műemlékek igen alapos ismerete volt.

Tudományos munkáját az 1969. január 14-én megvédett kandidátusi értekezéssel alapozta meg. Ennek címe „Elavult lakóépületek korszerűsítése”, témája a 19. századi hazai „bérházak” lehető revitalizációja volt korszerű építőipari módszerekkel. Tudományos munkáját számtalan szakcikk és könyv jelzi, kiemelkedik sokrúkból a „487 bekezdés és 617 kép a műemlékvédelemről” című, röviddel halála előtt, 2004-ben megjelent nagy munka, amely szerzőjének szellemét tükrözi. A „Karták könyve”, hogy csak még egyet emeljünk ki a gazdag életműből, szerzőjének alaposágát tükrözi. Tanulmányai között kimagaslóak az építészetkritikák és a városképelemzések, ez utóbbi műfajban úttörő volt, meglátásai mindig találóak.

Nemcsak magának, hanem elsősorban az országnak szerzett hírnevet az ICOMOS keretében, melynek egyik alapítója, később évtizedeken át vezetőségi tagja, majd 1991–1996 között alelnöke is volt. Érdemeit tükrözi, hogy a világszervezet 1999-ben örökös tagjainak a sorába választotta. A Történeti Városok és Falvak Nemzetközi Bizottságát ő szervezte meg, ez 1983 óta Egerben működik. Az ennek elnökeként 1987-ben megfogalmazott történeti városok rehabilitációjának kartáját 1987-ben Washingtonban fogadta el a plénum. Természetesen az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságában is mértékadó szerepet vállalt, annak elnöke is volt. A hazai műemlékvédelemben való szerepéért nyerte el a Möller István emlékérmét.

A hazai kulturális élet kimagasló eseményévé bontakozott ki a Noszvajon évenként – 2005-ben már harmincharmadszor – megrendezett Műemlékvédelmi Nyári Egyetem, melyen rendszerint prominens külföldi előadók és résztvevők is szerepeltek. A lapalapító Gerő László halála után átvehette a *Műemlékvédelem* főszerkesztői teendőit és ezt a feladatot is lelkiismeretesen ellátta. Neki köszönhető, hogy a periodika negyedéves lapból kéthavonta megjelenő, így nagyobb terjedelmet biztosító orgánummá fejlődött.

Jelentős része volt abban, hogy Hollókő és Ófalu a világörökség rangjára emelkedhettek. Erdély egyes műemléki együtteseinek megmentésében is jelentős érdemeket szerzett.

Az MTA Építészettörténeti és Műemléki Bizottságának még Major Máté elnöksége idején lett a tagja. Ülésein mindig konstruktívan és aktívan képviselte a műemlékvédelmet, mindig tájékozottságot mutatott. Emlékezetesek állásfoglalásai a budai vár oldalának beépítése, majd a zsámbéki templomrommal kapcsolatban. Mindig a szakma építőművészeti lehetőségeinek és a korrekt műemlékvédelmi elmélet-gyakorlatnak áhított szintézisét sikerült megtalálnia vagy megközeleltetnie.

Öt évig nagy türelemmel viselte a gonosz betegséget, mely 2005. november 13-án elragadta. Nyáron még részt vett a kedvelt nyári egyetemen. Még ősszel is dol-

gozott, csak az utolsó napokban volt kénytelen visszautasítani egy disszertáció bírálatára vonatkozó megbízást.

Nemes gondolkodású volt és segítőkész. Következetes volt. Mindig az igazságra törekedett. Fáradhatatlan volt. Sokszor bámultam igénytelenségét is, mely sajnos nem jellemző megannyi kollégánkra. Szerény volt. Sajnos azok közé tartozik, akiknek kimagasló értékét sokan csak azt követően ismerik fel, amikor ő már nincs.

Kubinszky Mihály

EMLÉKEZÉS VARGA ISTVÁNRA

1927. november 21-én született Győrben, itt járta iskoláit, majd 1946-ban beiratkozott a Budapesti Műegyetem építészmérnöki szakára. Tanulmányait kegyetlen módon kettészelte az önkény, a Mindszenty-per egyik mellékszereplőjeként letartóztatták és a recski táborba zárták. „Előkelő társaságban” volt, többek között Faludi Györggyel. 1953-ban ugyan szabadult, nemsokára rehabilitálták is, ami ártatlanságának fényes bizonyítéka, de a kényszermunka megtörte egészségét és 1956-ban, éppen a forradalom heteiben tudoműtetre szorult. Építészmérnöki oklevélét végül is 1954-ben megszerezte, szakmai pályafutása csak ezután kezdődhetett. Előbb a Győri Tervező irodában dolgozott, majd amikor ebből kivált a regionális hatáskörű Tanácsi Tervező iroda, akkor elvállalta ennek vezetését. A néhány fővel induló csoportot évtizedes szorgalmas munkával az ország egyik legtekintélyesebb megyei építész irodájává sikerült fejlesztenie. Nyugdíjba vonulásáig mindvégig ezen a poszton maradt, de az igazgatás mellett igen jelentős épülettervezési tevékenységet fejtett ki. Miután megszerezte a műemlékvédelmi szakmérnöki képesítést, elsősorban műemlékek tervezésével foglalkozott. Megnyitotta ezt az 1970-es években a fertődi Esterházy-kastély folyamatos rekonstrukciójával, évente – a rendelkezésre bocsátott felújítási keret mértékéig – egy-két terem helyreállításával. Kimagasló teljesítmény volt a fertődi „muzsikaház”-nak, Josef Haydn egykori lakhelyének rekonstrukciója. A nagycenki Széchenyi-kastély, a sopronhorpácsi Széchenyi-kastély, a zsirai Zichy-kastély műemléki megújulása csakúgy az ő munkája nyomán jött létre, mint a pápai Esterházy-kastély egykori melléképületének megmentése és szállodává emelése. A győri belvárosban is több műemlék-épületet állítottak helyre az ő tervei szerint, kiemelkedik közülük az egykori karmelita kolostor, mely „Klastrom szálloda” néven működik. Varga István Győr város közéletének mértékadó egyénisége lett, véleménye, javaslatai és tervei jelentősen hozzájárultak a győri belvároseggyüttes példaadó tömbrekonstrukcióihoz is. Varga István e munkásságának egyik gyökere a műemléki és az építési ha-

tóságokkal való mindenkori szakszerű és korrekt együttműködés volt, elismert szakemberként tekintélyt szerzett magának.

1983-ban munkásságát Ybl Miklós-díjjal tüntették ki. Kevesen vannak, akik nem a műemlék-rekonstrukciók tervezésére szakosított OMF és VÁTI irodáiban dolgoztak, és mégis műemléki munkákért részesültek e magas kitüntetésben. Ezért is volt illő, hogy az MTA Építészettörténeti és Műemléki Bizottsága megemlékezék Varga Istvánról, miután 2005. szeptember 2-án rövid szenvedés után elhunyt.

Évfolyamtársak voltunk. A barátságon felül együtt dolgoztunk a fertői és a sopronhorpácsi kastélyok helyreállításánál is. Alig fél éve, hogy június 15-én még mintegy harmincan összejöttünk azok közül, akik 1946 és 1950 között jártunk ide az Egyetemre. Amikor elbúcsúztunk egymástól, ő megígérte, hogy nemsokára megint meglátogat. Erre azonban sajnos már nem került sor, hirtelen betegség tört rá. Orvos barátjához a körmendi kórházba vonult, de nem tudtak rajta segíteni. Értékes ember szállt sírba személyében.

Kubinszky Mihály

SZILÁGYI ISTVÁN *SZOMBATHELY VÁROSÉPÍTÉS- ÉS
ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETE A DUALIZMUS KORÁBAN*

Megyei jogú Város Önkormányzata, Szombathely, 2005. 256 pp., 111 fekete-fehér kép
és 16 színes képmelléklet tervrajzokról

A múgonddal kutatott, írott és szerkesztett anyag a szerző több mint három évtizedes regionális jellegű város- és építészettörténeti kutatásainak összegzése. A gyors városfejlődés sajátos korszakáról, az Osztrák–Magyar Monarchia alig több mint fél évszázadáról ad képet, amikor a barokk püspöki székhelyet körülölelő kisvárosban is lejátszódott az a dinamikus fejlődési folyamat, amely a történelmi Magyarország városait – ha nem is a főváros világszintjére, de – Közép-Európa polgári városainak fejlettségi szintjére emelte. Egy magas igényű hivatástudattal rendelkező építész életpálya az, amely szinte minden mozzanatával együtt – tervezői, városépítési tevékenységével, kutatásaival, a mindennapi gyűjtőmunka és publikálás állandó céltudatos folyamatával – részévé vált e kötet létrehozásának.

A borítón ott áll az életmű-összegzés, amit érdemes kissé rövidítve ideiktatni, hiszen a legfontosabbakat foglalja össze:

„Szilágyi István Szombathelyen született 1938-ban. Építészmérnöki oklevelét az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen szerezte 1961-ben, szakmérnöki vizsgát 1981-ben tett. 1961 és 1985 között a Vas Megyei Tanácsi Tervezőiroda (VASITERV) tervezője, számos lakó- és középület alakítója. 1985-től 2000-es nyugdíjazásáig Szombathely város főépítésze. Építész munkáján kívül szakirodalmi munkássága is jelentős. A Hefe-díj (1999), Az év főépítésze díj (1999) és a Schönvisner emlékérem (2002) birtokosa, több tudományos társaság tagja” – volt 2005 decemberében bekövetkezett haláláig. A tevékenységét jól ismerő pályatárs, Heckenast János „A magyar tervezőirodák története” című (Jeney Lajos által szerkesztett, ÉTK, Budapest, 2001) kötetben is így kezdi a VASITERV kiemelkedő építésze jellemzését: „A tudós tervező építész kiemelkedő példája”, s miután említi köz- és lakóépületeit, műemlékhelyreállításait, megemlíti azt is, hogy a MÉSZ régebbi építészeti tanulmány pályázatain is több alkalommal díjazták dolgozatait.

Szilágyi Istvánról hozzá kell tenni az említettekhez azt is, ami csak kevesekről mondható el. Kevesen vannak ugyanis hazánkban is, akik életük olyan fontos részévé teszik a szakmai kultúra őrzését, folytonosságának fenntartását, mint Ő, aki – magas színvonalon végzett napi alkotói feladatai mellett – szabad ideje és energiája nagy részét kutatásra, anyaggyűjtésre és publikálásra, saját környezetéről szerzett ismereteinek fejlesztésére fordította. Platoni értelemben is „Őr” volt, saját régiója kulturális értékeinek őrzője. Megértve a kultúra és modernizáció szerepét, alkotói felelősséggel végezte közeleli feladatait is a szombathelyi MÉSZ-csoport titkáraként. A MÉSZ 1986-os Közgyűlése beszámolóinak kötetében saját szavaival úgy fogalmazta – pontos helyzetkép felrajzolása után – a kor építészeinek belső el-

kötelezettségét, mint ami nem más, mint „az építészet egésze kérdéseinek tudatos felvállalása a szokásos napi gondjaink mellé”. Ez a felelősségvállalás kimondása, mint ahogyan Németh Lajos megfogalmazásában a BME 1989-es Konferenciáján is elhangzott és a mai napig mértékadó a hivatásuk iránt valóban elkötelezettek számára.

Ezt a felelősségvállalást és az ebből következő műgondot tükrözi Szilágyi István műve, Szombathely egy jelentős fejlődési szakaszának története. Munkája minden lényeges összefüggést felmutat, ami egy település életfolyamataiban és változásaiban, értékeinek megszületésében és alakulásában szerepet játszhat. A társadalmi-gazdasági változások, intézményrendszer fejlődése és irányítóinak szerepe-képessége, eredményeik, a történelmi örökség értéke és a hozzá való viszony, a rendezés és szabályozás folyamata és tartalma, az államépítészeti és kultúrmérnöki hivatal szerepe, a városrendezés eredményei és hibái, a feladatok felismerése és a pályázatok lefolytatása a bevezető fejezetek témája.

A következő főrész az építési feladatok, a jelentős középületek, lakó- és ipari épületek jellemzése és építéstörténete, a közművek, utak, közlekedés, hidak, parkok, emlékművek és a kisarchitektúra sorba vétele az építés folyamatai során, még a városépítés „áldozatait” is megemlítve, a bontás és műemlékvédelem kérdéseit is sorra véve. Az építés folyamataiban az építő- és anyagipar, kereskedelem, a használt szerkezetfajták, illetve az építők szakmai tudása, iskolázottsága, jogosultsága, az alkotók származása-vándorlása, a kialakult dinasztiák megtárgyalása jelzi a bemutatás alaposságát.

A Stílusok, irányzatok, épületek, Az alkotók és alkotásaik fejezetek részletes áttekintése jelenti a munka utolsó harmadát s fejt ki szinte teljes rendszert Szombathely építészetéről és alkotóiról, mestereiről, áttekinthető rendben, a szakirodalomból, tervtárakból, hírlapokból és hirdetésekben kihámozva és összeállítva a művek és alkotók listáját.

A kötet műtörténeti filológiai fegyelemmel összeállított tudományos apparátusa önmagában is kitűnő sűrítménye a három évtizedes kutatásnak. Ezeregyszáz jegyzet, hivatkozás, mintegy kétszázötven szakkönyv, szakcikk jelzi azt, hogy a gyűjtőmunka céltudatos, rendezett és alapos volt, figyelme Balogh Pétertől Wälder Gyula vagy Ybl Ervin írásaiig terjedt, s a szerző nemcsak közismert gyűjteményekre (Achleitnertől a Thieme-Becker lexikonig), hanem az alig ismert kiadványok, közlemények elemzésére is kellő időt fordított.

Az alkotók névmutatója érzékelteti, hogy Szombathely építéstörténete az adott időszakban nem csak helyi érdekű; a város központi szerepű építészeket és művészeket is foglalkoztat. Az előbbiekből elég néhány ismert családot említeni példaként, mint a Brennerek vagy a Wälder család, míg az utóbbiakra Hauszmann Alajos, Lang Adolf vagy Márkus Géza ténykedése jellemző.

A kismesterek sorolása, a hazai építészettörténet számára kevésbé jelentős lakóházak és más kisebb művek helyi jelentőségüknek megfelelő bemutatása nem kelt olyan érzést, hogy a szerző számára nem világos az értékrend. A hivatkozott szakirodalomban – és az egyes művek elemzésében jelenlévő nagyvonalú tájékozottság, az európai és közép-európai szellemi célok, áramlatok beható ismerete – adja azt az általánosító biztonságot, az egyetemes szinten érvényesnek tartott értékek ismeretéből adódó látókört, ami a kötetre jellemző s ami e könyvet – sajnos, az alkotó utolsó munkájaként – a régió építészeti kultúrájának fontos dokumentumává, a hazai építészet történetének friss eredményévé, érdekes adalékok tárává teszi és a korra vonatkozó megbízható forrásmunkává avatja. Szilágyi István ezzel olyan szellemi örökséget hagyott maga után, ami bölcs és munkaszerető, nagyvonalú, mégis szerény és etikus alkotó személyiségéhez méltó: emlékét őrzi. Értéket jelent.

Vámosy Ferenc

